

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Asiantuntijalausunto

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asia: K 7/2022 vp Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen (SopS 27/2016; vammaisyleissopimus) kansallinen koordinaatiomekanismi. Sen tehtävänä on edistää yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa. Tässä asiantuntijalausunnossa kertomukseen otetaan kantaa vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Syrjimättömyys on yksi YK:n vammaisopimuksen läpileikkaavista periaatteista (3 art.) ja sopimus kieltää (5 art.) kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja velvoittaa sopijaosapuolet takaamaan vammaisille henkilöille yhdenvertaisen ja tehokkaan oikeussuojan syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta. Sopimuksen yleiset velvoitteet (4 art.) velvoittavat sopimusvaltioita toteuttamaan kaikki asianmukaiset toimet poistaakseen vammaisuuden perusteella harjoitettavan syrjinnän.

Yleisiä huomioita

Yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomuksessa on esitelty eri ryhmien osalta ja yleisesti yhdenvertaisuuteen liittyviä kokonaisuuksia laajasti suosituksineen. Eduskuntakertomuksessa on ansiokkaasti nostettu esiin vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuteen liittyviä haasteita ja kehittämiskohteita. Kertomuksessa korostuu muun muassa YK:n vammaisyleissopimuksen huomiointi yhdenvertaisuutta edistettäessä ja epäkohtiin reagoitaessa.

YK:n vammaisyleissopimuksen toimeenpanoa edistetään valtionhallinnossa hallituskausittain VANEn julkaisemalla kansallisella toimintaohjelmalla. Nykyinen toimintaohjelma ”*Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen*” on julkaistu vuosille 2020-2023. Toimintaohjelmassa korostuvat pitkälle samat teemat kuin valtuutettu on nostanut esiin vammaisten ihmisten osalta kertomuksessaan.

On tärkeää, että YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteet huomioidaan valtavirtaistaen kaikilla hallinnonaloilla tehtävässä työssä. Vammaisyleissopimus on ratifioitu Suomessa vasta nykyisen yhdenvertaisuuslain voimaantulon jälkeen, ja siksi on erittäin tärkeää, että nyt käynnissä olevassa yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa sopimus huomioidaan huolellisesti. **VANE kannattaakin valtuutetun tekemiä osittaisuudistusta koskevia suosituksia.**

VANE pitää myös tärkeinä valtuutetun **huomioita yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnin kehittämisestä ja syrjintää koskevan tiedonkeruun vahvistamisesta**. VANE antaa vuosittain kymmeniä lausuntoja eri hallinnonalojen hallituksen esityksistä ja on todennut yhdenvertaisuusvaikutukset valitettavan usein melko yleisellä tasolla kirjoitetuiksi. Tilastotietoa vammaisten ihmisten elämästä ja asemasta puuttuu niin ikään, esimerkiksi työelämän osalta. Tietopohjaa sosiaalipalvelujen ja -etuuksien käyttäjämääristä meillä sen sijaan kerätään mm. THL:ssä. YK:n vammaisyleissopimuksen 31 artikla, tilastot ja tietojenkeruu, velvoittavat

sopimusvaltioita vammaisia ihmisiä koskevaan tiedonkeruuseen vammaisten oikeuksien toteutumisen pohjaksi.

Myös valtuutetun suositukset mm. esteettömyyteen, digitalisaatioon ja asumiseen liittyen ovat YK:n vammaissopimuksen mukaisia.

Vammaisten ihmisten syrjintä työelämässä

Työelämä on yksi keskeinen elämänalue, jolla vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus ei toteudu.

Vammaisyleissopimuksen 27 artiklan mukaisesti vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa todetaan mm.: *"Voimassa oleva lainsäädäntö, viranomaiskäytännöt ja yleiset asenteet eivät luo edellytyksiä vammaisten ihmisten työelämä-oikeuksien toteutumiselle vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla."*

VANE yhtyy valtuutetun näkemykseen. VANE järjesti ennen nykyisen toimintaohjelman laadintaa kuulemisen vammaisjärjestöille vammaisten oikeuksien toteutumisesta. Puheenvuoroissa korostettiin erityisesti sitä, että edelleen iso osa vammaisista ihmisistä on työkyvyttömyyseläkkeellä, vaikka he haluaisivat tehdä edes osa-aikaista työtä. Samoin VANEn vuonna 2017 tekemässä kyselyssä todettiin, että vammaiset ihmiset kokivat heikoimmin toteutuneeksi oikeudekseen oikeuden saada työtä ja työskennellä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

VANelle tuleva palaute vastaa hyvin yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemiä havaintoja; vammaiset ihmiset kokevat syrjintää erityisesti työnhaussa ja kohtuullisten mukautusten järjestämisessä, mutta myös yleensä työurallaan. Vammaiset kokevat vaikeuksia myös tarvitsemiensa vammaispalvelujen saannissa tai järjestämistavoissa, kuten henkilökohtaisessa avussa tai kuljetuspalveluissa. Palveluissa ilmenevät ongelmat vaikeuttavat välillisesti vammaisten ihmisten työnsaantia ja työssäkäyntiä. Esteettömyys ja saavutettavuus eivät edelleenkaan myöskään toteudu toivotulla tavalla, esimerkiksi joukkoliikenteessä.

Vammaisten ihmisten on kuitenkin hyvin vaikea todentaa kokemaansa syrjintää, eivätkä vammaiset ihmiset koe oikeussuojaansa tältä osin tehokkaaksi tai riittäväksi. Syrjintätapaukset eivät näin ollen etene kovinkaan usein työsuojeluviranomaisen käsittelyyn. Tämä selviää työsuojeluviranomaisten useiden vuosien raporteista, viimeisin vuodelta 2021.

Kuten kertomuksessa todetaan, vammaisten henkilöiden yhteydenotot yhdenvertaisuusvaltuutettuun ovat kuitenkin jatkuvasti nousseet ja ovat syrjintäperusteittain tarkasteltuna olleet jo vuosia kahden eniten yhteydenottoja aiheuttavien perusteiden joukossa.

Tätä taustaa vasten VANE yhtyy valtuutetun vammaisten ihmisten työllisyyttä edistäviin suosituksiin ja kannattaa erityisesti tiekartan valmistelua ja täytäntöönpanoa.

Kertomuksen kokoava toteamus, että "tarvitsemme perusteellisen ajattelutavan muutoksen, jotta YK:n vammaisyleissopimuksen meille asettama tavoite vammaisten ihmisten todellisesta yhdenvertaisuudesta ja osallisuudesta toteutuvat", kuvaa hyvin kokonaistilannetta vammaisten ihmisten kohdalla.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta

Merja Heikkonen, pääsihteeri